

Konklúzióképpen feltehetjük a kérdést: van-e helye és szerepe a szabadelvű gondolkodásnak a kereszténységben? Válaszunk határozott: Van! - Mert a vallás, a teológia világában is szükség van a szabad gondolkodásra, mérlegelésre, a kritikai hajlamra. Ezekkel a lehetőségekkel élni kell, hogy időről-időre megújuljon a teológia és az egyház.

Dr. GAAL GYÖRGY

Id. GYERGYAI ÁRPÁD, A VÉRÁTÖMLESZTÉS ÉS AZ ANTISZEPTIKUS SEBÉSZET ÉRDÉLYI ÚTTÖRŐJE

A kissolymosi Gyergyai család történetét a XVII. század közepéig tudjuk visszavezetni. Ekkor, 1652. június 28-án II. Rákóczi György Gyergyai Mihályt kiemeli a székely szabadok közül és a lófők rendjébe sorolja. Ez a Mihály Kibédről Bözödre költözik, az ő fia, Péter pedig Kissolymosra. Innen veszi a család hagyományos előnevét. Gyergyai Péter fiáról, Pálról (1689-1751) már számos adat maradt fenn. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban diákoskodott, 1711 áprilisában "iskolafőnöknek" (szeniornak) választották, majd 1713 áprilisától egy évig Torockón volt igazgató-tanító. Azután visszatérve Kolozsvárra megnősült és végleg itt telepedett le. Két ízben is jómódú özvegyet vett feleségül, úgyhogy rövidesen a tekintélyes polgárok közé emelkedett. 1718-tól a város ügyeit intéző százas tanács tagja, 1721-ben a szebeni országgyűlésre küldött egyik követ. A városi tanács jegyzője, exactor, osztóbíró, szőlősgazda. Nevét igazán maradandóvá azonban Kolozsvár első, 1734-ben keletkezett latin nyelvű városleírása teszi. Három tanácsostársával együtt állította össze ezt a máig is gyakran idézett, kétszer magyarra fordított, minden korabeli feliratot megőrkítő ritka becsű dokumentumot.¹

Gyergyai Pál első házasságából született Pál (+1784) fia már apja életében a városi tanács unitárius titkára, 1753-ban pedig a centumpáterek közé választják, s az 1760-as években a szebeni diétán képviseli városát. Idősebb Pál második feleségétől való Mihály (1747-1828) fia 1781 decemberében lesz a százas tanács tagja, később a város osztóbírója, az Unitárius Kollégium pénztárosa. Polgári foglalkozása szerint ötvös volt, 1916-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület kéziratárába került mintakönyve egyedülálló értéket képvisel.² Mihály egyik fia, Ferenc (1785-1845) Kolozsvárt híres ügyvéd, a másik, Sámuel (1794-1851) viszont az Unitárius Kollégium, majd a Királyi Liceum jogi tanfolyama elvégzése után 1816-tól a Szebenben székelő Erdélyi Kincstartóság szolgálatába szegődik. Itt hosszas gyakornokság után 1834-től fogalmazó, 1838-tól titkár lesz. Ekkor éri el a fizetése azt a szintet, hogy nősülésre gondolhasson: Ferenc bátyja legidősebb lányát, a nála 27 évvel fiatalabb Borbálát veszi feleségül.

gül 1839. július 15-én. A házasságból született négy gyermek közül csak Árpád éri meg a felnőttkort.

Gyergyai Sámuel 1846-ban a rangidős titkár, s ismételten folyamodik a hat kincstári tanácsosi állás egyikéért. Még Bécsbe is elzarándokol, hogy bemutatkozzék az udvarnál.³ Aztán kitör a forradalom, abban lelkesen részt vesz, minek következményeként a szebeni törvényszék 1849. szeptember 22-én hivatalának elvesztésére, minden vagyona elkobzására és öt évi várfogságra ítéli. Sikerül megszöknie, s Havasalföldön bujkál feleségével, gyermekeivel, míg 1850 júliusában császári kegyelemben részesül. Lélekben megtörve, testben elgyengülve Kolozsvárt teledszik le, s a következő év márciusában egy tüdőgyulladás végez vele.⁴

A százötven évvel ezelőtt, 1845. november 17-én Nagyszebenben született Gyergyai Árpád már ötéves korától Kolozsvárt élt kiterjedt, köztiszteletnek örvendő rokonság körében. Fialat édesanyja újra férjhez ment, de első házasságából származó egyetlen fiát a legnagyobb gonddal nevelte. A hagyományoknak megfelelően a gyermeket 1852-ben beírták az Unitárius Kollégiumba, ahol tizenegy évig diákoskodott. Mindig hálával gondolt vissza tanítójára, Sárdi Samura. 1853-tól Berde Áron, majd 1857-től Kovácsi Antal volt az igazgatója. Az előbbitől kémiát, fizikát, természetrajzot, az utóbbitól latint tanulhatott. Pap Mózes volt a matematika, Buzogány Áron a történelem-földrajz, Mikó Lőrinc a német, Brassai Sámuel a logika tanára. A nekrológok szerint mindig osztályelső volt, különösen a matematikát és a nyelveket kedvelte.⁵ Talán nem tévedünk, ha feltételezzük: már az iskolában felébredt érdeklődése a természettudományok iránt. Ezek tanításának a hagyományait Brassai Sámuel alakította ki az 1840-es években, tőle vette át oktatásukat Berde Áron, aki Németországban szakosodott a vegyészetre, kísérleteket végzett, s első meteorológiai szakkönyvünket írta.⁶ Gyergyai osztálytársai közül utóbb a költő Jékey Aladár és a pedagógus Kozma Ferenc is hírnévre tett szert.⁷

Az érettségi megszerzése után Kolozsvárt nem nyílt lehetőség a természettudományokban való szakosodásra. Volt ugyan a városban egy még Mária Terézia alapította, 1775 óta működő Orvos-sebészeti Tanintézet, mely alacsonyabb rangú polgári sebészeket (és bábákat) képzett, de ez bizonyára nem elégítette volna ki az ifjú Gyergyai tudásvágyát. Hanem pont 1863-ban nyílt meg Kolozsváron a Királyi Jogakadémia, melynek rangidős tanára épp Berde Áron lett. A családi hagyományok hatására, az édesanyja kívánságára ide iratkozik be Gyergyai Árpád. A december 6-i ünnepélyes megnyitást hosszas küzdelem előzte meg, ugyanis Bécs sokáig nem akarta engedélyezni az akadémia magyar oktatási nyelvét. Már erre az első tanévre 113 diák iratkozott be, akiket hét tanár tanított. Ha a három évfolyamot elvégezte volna Gyergyai, akárcsak családja más tagjai, választhatott volna az ügyvédség vagy a közigazgatási pálya között. Ezek azonban nem lelkesítették. El-eljárt az Orvos-sebészeti Tanintézet boncolási gyakorlataira, s a könyvtárból kikölcsönzött német természettudományos műveket olvasota. Egy év alatt megért benne az elhatározás, hogy Bécsbe megy orvosi tanulmányokat folytatni.

1864 őszén iratkozik be Gyergyai a császárváros egyetemére, kolozsvári iskolatársával, Bartók Istvánnal vesz ki közös szobát. Rokonának és jó barátjá-

nak, a későbbi politikus Bokros Eleknek⁸ 1865 januárjában ezt írja: "... hallgatóink anatómiát, kémiát, mineralógiát, zoológiát és botanikát. Ezeket tudva még nem leszünk tudósok, s még a jövő év végén is minden egyebet tudni fogunk, csak gyógyítani nem. Bajos lesz ez az orvosi tudomány, hanem igazán mondom, nagyon szeretem, s nagyon meg vagyok elégedve. A délutánokat rendszeren a boncteremben töltöm. Itt nem megy oly silányul, mint Kolozsvárt. Itt kapunk karokat, lábakat, s később kapni fogunk egész testeket, melyeket mi vághatunk, nyúzhatunk, ahogy tetszik, ezekről tanulva az izmokat, edényeket, idegeket, s azok nagyon jól megmaradnak eszünkben. [...] Egyedüli multságunkat s örömünket itthon a tanulásban leljük. Nem képezed, mennyire felébredt bennem a tudni és tanulni vágyás. A szünidők alatt a délelőttöket az univerzitás könyvtárában - hol mindent összevissza olovastam - és a délutánokat, még karácsony első és másodnapján is, a boncteremben töltöttem."

Később különösen a vegytan, kórvegytan foglalkoztatja. Ernst Wilhelm Brücke, a vérkeringést is kutató fiziológus professzortól sajátítja el a szövettani kutatás és a kísérletezés módszereit. Rendre a tanulás mellett bekapcsolódik a bécsi diákéletbe, s az ottani magyar társaskörbe, mely titkárává, majd elnökévé választja. Köztiszteletnek örvend. Tökéletesíti angol és francia tudását, spanyolul tanul. Tehetséges rajzoló, ami nagy hasznára van az anatómia elsajátításánál, de Bécs környékén tájképeket is készít. Felsőbb évesen a sebészet keríti bűvkörébe. E tantárgynak ekkoriban két nagytekintélyű professzora volt Bécsben. Az idősebb, Johann Friedrich Dumreicher báró a konzervatív sebkezelés hívének számított. Igen pontosan dolgozott, de a fertőtlenítést nem tartotta fontosnak. Kollegája, Christian Theodor Billroth, a hasi sebészet úttörője, viszont éppen az antiszeptikus sebkezeléssel tudott csodákat művelni. Ez a módszer itt kelthette fel Gyergyai figyelmét.

Az 1871 nyaráig megszerzett orvosdoktori, sebészi és szülésmesteri diplomák birtokában hazatérő, diákévei alatt ismételten szegénységére panaszkodó fiatal orvos Kolozsvárt csak a gyakorlati munkának, a gyógyításnak és az egzisztencia-teremtésnek élhetne. Ehelyett azonban már ősszel jelentkezik az Orvos-sebészeti Tanintézet tanársegédi állására. Brandt József professzor mellett dolgozhatik az Országos Karolina Kórházban. Brandt bravúros sebész, aki a primitív körülmények között is sikeres petefészek- és veseműtéteket végez, később az antiszeptikus sebészet híve lesz. Az 1872-ben megnyíló kolozsvári tudományegyetem is átveszi Brandt Józsefet és Gyergyait, úgyhogy ők tekinthetők a sebészeti tanszék megalapítóinak.

A kísérletezési vágy erősebb volt Gyergyaiban, mint a gyakorlati sebészet szeretete. Csakis így magyarázható, hogy 1873 őszétől tanszéket változtatott. Az élet- és kórvegytan Gyergyainál alig egy évvel idősebb rendkívüli tanára, Plósz Pál mellé szegődik. Együtt végzik a vérmegalvadással és vérátömlesztéssel kapcsolatos kísérleteiket. A második félévben Plósz átmegegy a budapesti egyetemre, s ide is követi őt Gyergyai. A tanszék vezetője egy hivatalos okirathat igazolja, hogy tanársegéde "ezen idő alatt nemcsak hivatalos teendőit végezte a legnagyobb pontossággal, hanem úgy általános orvosi képzettségének, mint a kémiai és élettani kísérletekben való jártasságának, valamint komoly tudományos törekvésének és búvárlati felfogásának mindenkor

kitűnő jeleit adta. Dr. Gyergyai úr ezen idő alatt részint alulírottal együtt, részint egyedül és egészen függetlenül végzett vizsgálatainak eredményeit több értekezésben tette közzé..."⁹

Pontosabban három tudományos közleményről van itt szó. Az első kető a véralvadással és a vérátömlesztéssel kapcsolatos. Ezek az Orvosi Hetilapban¹⁰ jelentek meg. Az addigi külföldi, főleg német kísérleteket újították fel néhány módosítással. Nyúlba defibrinált nyúlvért, nyúlba madárvért, tyúkba nyúlvért adtak, s végül levonták a konklúziót, hogy a különböző állatfajok vére egymásra oldólag hat. Ezt a közös tanulmányt még ugyanazon évben németül is közlik (Archiv für experimentelle Pathologie und Pharmakologie 1874). Egy másik kétrészes dolgozat egyedüli szerzője Gyergyai: Tanulmányok a vérátömlesztésről. Előtte csak Hochhalt Károly budapesti belgyógyász főorvos közölte a Gyógyászat (1874) hasábjain e témakörbe vágó magyar dolgozatot: ebben ígéretesnek vélte a bárányvérrel történő transzfúziót. Gyergyai a szakirodalom áttekintése és néhány egyéni kísérlete alapján leszögezi, hogy "emberbe csak embervért ömleszthetünk át", s ezt is csak legvégső reményként szabad alkalmazni. A direkt átömlesztés kecsegtet a legtöbb sikerrel. A budapesti Plósszal való együttműködés eredménye egy igen terjedelmes, csak németül megjelentetett dolgozat a peptonokról, a mikrobiológiában használt táptalaj összetételéről.¹¹

A tudásvágy nem hagyja nyugodni Gyergyait. Pár évi keresetéből gyűjtött tőkéje lehetővé teszi, hogy valóra váltsa régi álmát: Európa legjelesebb szakemberei mellett ismerje meg a sebészet és az élettan titkait. Különösen az antiszeptikus sebészet számított ekkoriban újdonságnak, bevezetése, illetve elutasítása pártharcot eredményezett a szakmában. 1875 tavaszán indult Gyergyai európai tanulmányútjára, s nem véletlenül első állomása Lipcse volt. Itt Carl Thiersch, a plasztikai sebészet atyja ritka sikereket ért el az antiszeptikus módszer alkalmazásával. Pár heti lipcsei klinikai gyakorlat után Párizsba utazik. A francia fővárosban hat hónapon át kórházi sebészeti osztályokon dolgozik, de legnagyobb élményeit Claude Bernard, a modern élettan megalapozója mellett szerzi. Naponta több órát tölt intézetében, végül a tudós "magánkísérleteiben" is részt vehet. Párizsban ekkor még elég kritikusan viszonyultak az antiszeptikus módszerhez, s Gyergyai úgy érezte, hogy valóban tiszta képet az eredményekről csak a módszer megalapítójának, Joseph Listernek a klinikáján nyerhet. Így 1875 nyarának végén Londonba, majd innen Edinburgh-ba utazik. Lister ekkor még ott professzor, csak 1877-ben foglalja el a londoni egyetem tanszékét. Az év végéig Gyergyai Lister előadásait hallgatja, részt vesz, majd asszisztál műtétjein. Az antiszeptikus módszer meggyőződéses híveként tér haza 1875 karácsonya táján Kolozsvárra.¹²

Erdély egyetemi városában ekkor még nagyon kevés lehetőség nyílt a kísérletezésre, s különösen a sebészi munkára. Gyergyai kénytelen magánpraxist kezdeni, s hogy állandó jövedelmet biztosítson, elvállalja a Magyar Keleti Vasút pályaorvosi állását. Az 1876. január 26-i kinevezés évi 1000 forint jövedelmet biztosít, de kötelességévé teszi a minden rangú vasúti személyzet orvosi ellátását, egészségügyi igazolványok kibocsájtását. Az ágyban fekvőkhöz a város környékére is ki kellett szállnia.

A Kolozsvárt ekkoriban élő több mint 30 orvostudor - köztük az egyetem tanárai - épp ekkoriban határozzák el, hogy a természettudományok művelőivel egy közös társulatot alapítanak eddigi elszigetelt kutatásaik eredményeinek a közzétételére, tudományáguk népszerűsítésére. Az Orvostermészettudományi Társulat 1876. január 9-i, vasárnap délelőtti alakuló ülésén lelkesen vesz részt Gyergyai is, hisz itt remél fórumot tudományos munkálkodásához. Ő ekkoriban a város talán legképzettebb orvos-kutatója. A választásokon az Orvosi szakosztály részéről megjelent 16 tag 10 szavazattal Genersich Antalt szakosztályi elnökké, 11 szavazattal Gyergyait szakosztályi jegyzővé választja.¹³ A társulat rövidesen meginduló Értesítői¹⁴ sorozatban közlik a szakosztályi üléseken Gyergyai által készített jegyzőkönyveket.

A továbbiakban Gyergyai évente egy-két előadást, betegbemutatót tart a társulatban. Összesen nyolc szerepléséből három alkalommal összefoglalótájékoztató dolgozatot olvas fel, a többiekben az antiszeptikus módszer alkalmazásával megoldott sebészeti eseteiről számol be.

1877 áprilisában A sebkezelésről¹⁵ címmel ő ismerteti elsőként Kolozsvárt a Lister-féle antiszeptikus módszert. Mint kiderül, ezt a németek 1874-1875-től kezdték rendszeresen alkalmazni, 1876 óta a franciák többsége is hívévé szegődött, s a magyar kórházak egy része szintén felismerte fontosságát. Gyergyai meghozta a Lister-féle felszerelést, az ülésen bemutatja a fertőtlenítő "gőzporzó" készüléket. Ő maga is, ennek alkalmazásával, minden műszert karbolsavval fertőtleníve végzi műtéteit, catguttal vagy ezüstszállal varr. Egy év múlva, 1878 márciusában, alig egy hónappal a mester halála után Claude Bernard életéről és tudományos működéséről¹⁶ tart előadást. Ismerteti felfedezéseit, s kitér a laboratóriumában szerzett személyes tapasztalataira is. Megállapítja, hogy addig a bonctan képezte az élettani kutatások alapját, Bernard az első, aki az élő anyagot helyezte előtérbe.

Gyergyai gyakorló sebészkedését nagyon korlátozta a megfelelő műtő hiánya. Így csak ambuláns betegekkel tudott foglalkozni. Első társulatbeli szereplésén, 1876. március 10-én egy Párizsban és Londonban használt ezüstszállas aszeptikus varrókészüléket mutat be, majd egy év múlva ennek műtéti alkalmazásáról tart beszámolót. Sikeresen oldja meg egy négyhónapos gyermek összenőtt ujjainak a szétválasztását. Míg addig 25 nap volt a legrövidebb gyógyulási idő, a Lister-féle módszerrel ezt 10 napra csökkentette.¹⁷ 1879 májusában egy vízsérv (hydrocele) műtétét ismerteti, 1880 februárjában pedig az ízületi bántalmak karbolsavas kezelésében szerzett tapasztalatait osztja meg hallgatóival. Az ujjszétválasztási műtétről írt dolgozatát németül is közlésezi a Centralblatt für Chirurgie-ben (1879).

Az 1870-es évek végén Gyergyai a város egyik legközkedveltebb gyakorló orvosa. Megnyerő egyéniség, aki küzd betegeiért, nem téve különbséget gazdag és szegény között. Szomorúan tapasztalja a közegészségügyi viszonyok elmaradottságát. Többször javaslatot tesz ezek javítására. Ő maga kétszer is pályázik a tisztiorvosi állásra. Egy 1880-as cikk fogalmazványában kimutatja, hogy egy Kolozsvár méretű városnak legalább öt orvost kellene alkalmazni, s a minisztérium még egy harmadik állás létesítését sem hagyta jóvá.

Hálóját iskolája, felekezete iránt ismételtlen leróttá. Egyik nagynénje, öz. Fejér Mártonné Gyergyai Róza még 1868-ban alapítványt tett egy állandó iskolaorvos alkalmazására, 1873-ban pedig Kelemen Benő Görbe Szappan utcai szegletházát iskolai kórház céljaira ajánlotta fel. Mert addig a beteg diákokat nem tudták elkülöníteni, súlyosabb esetekben - ha volt hely - a Karolina Kórházba utalták őket. 1873 decemberében nyílik meg a kollégium "kórháza" három, majd négy ágygal, s a betegek ellátását Gyergyai végzi.¹⁸ Ugyanebben a tanévben ingyen elvállalja a VI. osztályban az élettan tanítását. Budapesti tartózkodása majd külföldi útja alatt Bartók István helyettesíti.

Állandó tudományos érdeklődése abban is megnyilvánult, hogy külföldi szakfolyóiratokat járatt, rendszeresen követte a tudomány eredményeit. 1878-ban megnősült¹⁹, s ekkoriban határozta el, hogy megszerzi az egyetemi magántanári képesítést. Alighanem kényszerből fordult a sebészet története felé, mert az újabb módszerek alkalmazására, kipróbálására nem volt lehetősége. Összefoglaló műve 1880-ra kezdett végleges formát öltetni. Ez év decemberében tartott ismertetést róla az Orvos-természettudományi Társulatban, s ugyanebben az évben egy fejezetét németül is közölte egy bonni szakfolyóiratban.²⁰ Az ókorra vonatkozó része már csak halálát követően került kinyomtatásra az Orvos-természettudományi Értesítőben.²¹

Gyergyai Árpád hivatásának, lelkiismeretességének lett az áldozata. 1881 különösen hideg januárjában minden jótanács ellenére meghűlve is látogatta betegeit. Egy vidéki kiszállás után január 22-én tüdőgyulladást kapott, mely mindkét oldalra kiterjedve 29-én halálát okozta. Kezelőorvosa, egykori bécsi diáktársa, az Orvos-természettudományi Társulatban február 11-én felelt emlékbeszédet²² tartó Nagy József feltételezi, hogy egy még diákkorában elszenvedett elhúzódó csúzos láza viselhette meg szívét, s ez most siettette halálát. Az eset városszerte megdöbbenést keltett. Valamennyi újság beszámolt róla.²³ A város minden értelmiségije s Gyergyai számos páciense ott volt a Bel-ső Szén utcai lakásától a Házsongárd fele kanyargó gyászmenetben. "Benne nemcsak rokonai és pályatársai, s a szenvedő emberiség vesztett egy kitűnően képzett szakértőt, de a tudomány is egy huzgó és tehetséges munkást, ki munkálkodásának alig kezdő pontján szakított ki az élők világából" - írja a Magyar Polgár (febr. 2.). Az Orvosi Hetilapban maga Hőgyes Endre közölt róla nekrológot²⁴, a Keresztény Magvetőben pedig a temetést is végző lelkész, Péterfi Dénes ismertette életútját.²⁵

Német nyelvű közleményeinek köszönhetően a lipcsei Deutsches Archiv für Geschichte der Medicin is elparentálta²⁶, több német lexikon²⁷ közli adatait, Julius Pagel 1915-ben megjelent sebészettörténete²⁸ pedig az öt legnevesebb magyar sebész közé sorolja (496. l.). Kétségtelenül úttörő volt: az elsők között kísérletezett tájainkon a vérátömlesztéssel, s ő honosította meg és ismertette az antiszeptikus sebkezelést.²⁹

Ma már csak találgathatjuk, hogy hova ível Gyergyai pályája, ha nem szól közbe a halál. Talán Brandt professzor utóda, vagy valamelyik más tanoszó várományosa lehetett volna. Hisz alig egy tucatnyi dolgozatával is beírta nevét az orvostörténetbe. Új iránti fogékonysága tovább gyümölcsözött volna.

Id. Gyergyai Árpád orvosdinasztiát indított el. Halála után három hónappal megszülető fia is a gyógyászatot választotta, európai hírű fül-orr-gégész lett. Az unokák sorából két gyakorló fül-orr-gégész s egy kórbonctanász professzor került ki. A negyedik generációból pedig öten viszik tovább az orvosi örökséget.

Jegyzetek

¹ Vass József 1865-ben, Márkos Albert 1944-ben fordította le, az utóbbi tolmácsolás az Erdélyi Ritkaságok sorozat 18. füzeteként Kolozsvár leírása 1734-ből (Kolozsvár, 1944) címmel jelent meg.

² Vö. Kelemen Lajos: Gyergyay Mihály ötvöskönyvei. In: uő: Művészettörténeti tanulmányok. Buk. 1977. 161-163.

³ Folyamodványai és minden további levél, okirat, különnyomat, amire utalás történik a Gyergyai család (e jelen sorok írójának tulajdonában levő) levéltárában található.

⁴ A Gyergyai család régi sírboltja, föld alatti boltozatos kriptája koporsóalakú kővel fedve a Házsongárdi temető I. C parcellájának közepén, pont Gyarmathi Sámuel sírjának a szomszédságában volt. Ide temették Gyergyai Páltól (1751) kezdve Sámuelig a család tagjait. A kriptát az 1970-es években számolták fel. Gyergyai Árpáddal kezdődőleg a családtagok már a Kertek részben levő parcellába kezdtek temetkezni, itt ma is állnak köveik.

⁵ [Péterfi Dénes]: Dr. Gyergyai Árpád. Keresztény Magvető 1881. 62-64.

⁶ Gaal György: Berde Áron útja a természettudományoktól a közgazdaságtig. Kolozsvár, 1993.

⁷ Ezek mind munkatársai voltak a Remény c. kéziratos diákfolyóiratnak. Gyergyai nevével nem találkoztunk hasábjain.

⁸ Gyergyai Árpád anyai nagyanyja, Gyergyai Ferencné Bartha Zsuzsanna és Bokros Elek (1845-1893) édesanyja, Bokros Lajosné Bartha Borbála testvérek voltak. A hagyatékban öt terjedelmes 1862 júniusa és 1868 februárja között írt beszámolólevél található.

⁹ Plósz Pál 1880. dec. 15-én kelt okmánybélyeges kézírásos igazolása a hagyatékban. Csak az a meglepő, hogy a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachjában sem az 1874/75., sem az 1875/76. tanév esetében Plósz Pál mellett nincs feltüntetve Gyergyai.

¹⁰ Plósz Pál-Gyergyai Árpád: Az élő állatbani vérmegalvadás kérdéséhez. 1874. 23-24-25. sz. (Németül: Zur Frage über die Gerinnung des Blutes im lebenden Tiere. Archiv für experimentelle Pathologie und Pharmakologie 1874. 211-224.); Gyergyai Árpád: Tanulmányok a vér átömlesztéséről. I. rész 1875. 32-33. sz. II. rész 1876. 39-40. sz.

¹¹ Ueber Peptone und Ernährung mit denselben. Archiv für gesammte Physiologie des Menschen und der Tiere 1875. 536-556. •

¹² A nekrológírók inkább 1876-ra teszik hazatértét. De az, hogy az Orvos-természettudományi Társulat január 9-i ülésén jegyzőnek választják, s hogy január 26-án vasúti orvosnak nevezik ki, szinte biztossá teszi, hogy akkor már Kolozsvárt volt.

¹³ A kolozsvári természettudományi társulat. Magyar Polgár 1876. jan. 11.

¹⁴ Az első három évfolyam címe: Értesítő a "Kolozsvári Orvos-természettudományi Társulat" orvosi szaküléséről. Az 1879-ben induló IV. évfolyamtól válik igazán folyóirattá Orvos-természettudományi Értesítő címmel.

¹⁵ Értesítő 1877. 21-25.

¹⁶ Értesítő 1878. 3-5.

¹⁷ Értesítő 1878. 14.

¹⁸ Benczédi Gergely: A kolozsvári Unitárius Főgimnázium kórháza alapítási és első évi története. Keresztény Magvető 1874. 237-245.; Értesítő az Unitárius Vallásközösség iskoláiról az 1880-81. tanévben. Kolozsvár, 1881. 48.; Gál Kelemen: A kolozsvári Unitárius Kollégium története. II. köt. 202-205., 573.

¹⁹ Felesége Wieland Ágnes (1856-1935) volt.

²⁰ Kritische Bemerkungen zur Geschichte der Lehre von den Brüchen. Deutsches Archiv für Geschichte der Medizin und medizinische Geographie 1880. 321-331, 381-393.

²¹ A sérvkizárás tanának és gyógykezelésének történelme az ókorban. Orvos-természettudományi Értesítő 1881. 9-22.

²² Megemlékezés dr. Gyergyai Árpádról. Uo. 1881. 2-8.

²³ Magyar Polgár 1881. febr. 1., febr. 2.; Kelet 1881. febr. 1., febr. 2.

²⁴ Gyergyai Árpád dr. Orvosi Hetilap 1881. febr. 6.

²⁵ Az 5. jegyzetben megjelölt sok adatot tartalmazó aláíratlan cikk nem azonos az önálló füzetben kiadott temetési beszéddel: Ima kissolymósi Dr. Gyergyai Árpád felett. Kolozsvárt, januárus 31-én 1881-ben mondotta Péterfi Dénes unitárius lelkész. Kolozsvárt, 1881.

²⁶ Dr. Wartberg WERTNER Pozsony megyei orvos a családtól levélben kért adatok alapján írta a folyóirat V. (1881) évfolyama 255-256. lapjain megjelent nekrológot.

²⁷ Pl. Biographisches Lexikon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker (Bécs-Lipcse, 1888) VI. köt. 836.

²⁸ Einführung in die Geschichte der Medizin in 25 akademischen Vorlesungen. Berlin, 1915. 496.

²⁹ Ilyen értelemben méltatja a Magyar Életrajzi Lexikon I. kötete (638. l.). Szócikket kapott még az Erdélyi Monográfiában (Szatmár, 1934) is.

Dr. TAPOLYAI A. MIHÁLY

BETEGSÉG VAGY ERKÖLCSI VÉTSÉG A HOMOSZEXUALITÁS?

Története

Vajon a homoszexualitás civilizációs jelenség-e vagy mindig létezett?

Homoszexuálisok mindig voltak az Írások tanúsága szerint. A történelem folyamán mindig hátrányos helyzetűek voltak. Az Ószövetség halállal büntette azt, aki úgy hált férfi létére férfival, mint asszonnyal. Tehát a tettet ítélte el.

Az ókor szemléletében azonban virtus volt a homoszexualitás. Még ma is a közel-keleti szemita népeknél az igazi virilitás a homoszexualitás. Hiszen a nő úgyis kiszolgáltató. A közelkeleti orgiák, éppúgy mint a görög és római orgiák többsége, a homoszexuális kicsapongások nagy alkalmi voltak. Néró császárnak kasztrált fiúja volt, akit csak erre a célra használt.

Az újkorban, a reneszánsz ezeket a szokásokat föllevenítette, különösen Franciaországban virágzott. Mikor Nagy Péter cár úgy döntött, hogy nem az angol civilizációt, hanem inkább a franciát ülteti át Oroszországba, első dolga volt, hogy Szentpétervár alapításánál megépíttesse azt a palotát, ahol az orosz előkelőségek részére balettjátékok és homoszexuális alkalmak nyíltak.

Az újkori polgári társadalmak erős keresztény befolyás alatt a homoszexualitást elítélték.

Amerikában, a puritánok földjén, a nagy változást az 1960-as évek úgynevezett erkölcsi forradalma hozta. Ezt részben az amerikai individualizmus, részben a náciizmus elől Amerikába menekült pszichoanalitikusok erkölcsi liberalizmusa és tanítása idézte elő.

Klinikai meghatározása

A homoszexualitást a klasszikus pszichiátriai meghatározások perverz ösztönnek vették, vagy a szenvedélybetegségek közé sorolták. Bármilyen új meghatározása is legyen ennek a szexuális stílusnak most, a klasszikus meghatározás a pathomechanizmus folyamatára is utal és azt érdemes megvizsgálni.

A szenvedélybetegségek kialakulásának több tényezője van: hajlam, hatások, élmények, nevelés stb. Egyik alapja az örömkeresés. A lelki egyensúly megtartása végett a gondok, izgalmak, sérülések, sebek megoldására örömeiket keressük. Ezzel akarjuk a gondok nyomasztó hatását, főleg a szorongást legyőzni.

Ennek az örömszerzésnek van egy morfológiaileg lokalizálható alapja is bennünk. Egy megfogható szerve az agyban van, egy Self-Rewarding System, azaz egy önjutalmazó vagy kárpótló rendszer. A sérelmek, megalázta-